

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΥΝΔΕΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Δημήτρης Χαραλάμπης

Θα προσπαθήσω να παρουσιάσω, όσο το δυνατόν πιο σύντομα, τα κύρια σημεία ενός προβλήματος, όχι απαραίτητα γενικού χαρακτήρα, αλλά ουσιαστικότητας για τον τρόπο και τη μορφή της διδασκαλίας στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης στη χώρα μας. Πρόβλημα που προκύπτει από τη συγκεκριμένη εμπειρία σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο της Πολιτικής Επιστήμης.

Θα αναφερθώ στις δυσκολίες και αναποτελεσματικότητες που παρουσιάζονται στις παραδόσεις και τα σεμινάρια που κινούνται ερευνητικά στο χώρο της Ελληνικής Πολιτικής, της σύγχρονης κυρίως, αλλά και σε όλο το φάσμα των προσπαθειών έρευνας και διδασκαλίας που αναλύουν και παρουσιάζουν την πορεία της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού πολιτικού συστήματος από σύσταση του νεοελληνικού κράτους.

Θα ήθελα επίσης να τονίσω, πριν προχωρήσω στις συγκεκριμένες παρατηρήσεις μου, ότι στόχος αυτών των σκέψεων δεν είναι -με κανένα τρόπο- να θιγούν οι συνάδελφοι που ασχολούνται με αυτά τα αντικείμενα, αλλά να θιγούν προβλήματα, τα οποία όλοι γνωρίζουμε και προσπαθούμε να αντιμετωπίσουμε. Άλλωστε το γεγονός, ότι εδώ και κέντε περίπου χρόνια έχω την τιμή να είμαι επιφορτισμένος με τη διδασκαλία του μαθήματος της Σύγχρονης Ελληνικής Πολιτικής, θεωρώ ότι με υποχρεώνει αλλά και με δικαιώνει να αναφερθώ σε αυτή την προβληματική και ως ένα μέσο θεμελίωσης μιας αυτοκριτικής και μιας συζήτησης μεταξύ ομοτέχνων.

Όπως όλοι γνωρίζουμε, η διδασκαλία των μαθημάτων που αναφέρονται στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, στο ελληνικό κράτος, στην προβληματική της σχέσης κοινωνίας-πολιτικού κατά το 19ο και κυρίως κατά τον 20ό αιώνα στη χώρα μας έχουν ένα σχετικά ιδιαίτερα μικρό παρελθόν. Το φαινόμενο της έρευνας και ιδιαίτερα της διδασκαλίας αυτών των αντικειμένων είναι πρόσφατο. Γνωστοί είναι οι αγώνες και οι προσπάθειες που έγιναν από συναδέλφους - που είναι μάλιστα παρόντες σε αυτό το συνέδριο - για να καθιερωθεί επιτέλους η διδασκαλία του σύγχρονου ελληνικού πολιτικού συστήματος στα Πανεπιστήμια. Θα λέγαμε κυριολεκτώντας ότι αυτή η προσπάθεια υπήρξε μια πραγματική μάχη για τη χειραφέτηση της κοινωνίας μας. Η μάχη για την προσπάθεια αυτογνωσίας μιας κοινωνίας ενάντια σε μια κυρίαρχη πολιτική αντίληψη - συστατικά του ίδιου του πολιτικού συστήματος και των μέσων εξουσίας που το διέπουν - που θεωρούσε την ανάλυση των ιστορικών, κοινωνικών και κυρίως πολιτικών συντεταγμένων που καθορίζουν το πολιτικό σύστημα ταμπού. Η ίδια η ύπαρξη και υπεράσπιση αυτού του ταμπού είχε αποτελέσει συστατικό μηχανισμό εξουσίας,

αναγκαστικά απροσπέλαστο από τη γνώση, σημείο καθοριστικό των ολοκληρωτικών τάσεων που χαρακτήριζαν τη μορφή επικοινωνίας και την αναπαραγωγή των όρων της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στη χώρα μας.

Η μάχη πέτυχε, ο αγώνας είχε θετικό αποτέλεσμα, γιατί οι κοινωνικά και πολιτικά καθοριστικοί φραγμοί απέναντι στη γνώση άρχισαν να καταρρέουν με την πτώση της δικτατορίας που σήμανε τη διαδικασία κατάρρευσης των μύθων που είχε χτίσει ο εμφύλιος και τα αποτελέσματά του, συνέχεια της αρνητικότητας του διχασμού του μεσοπολέμου. Άλλωστε αυτοί που είχαν οδηγήσει αυτή τη μάχη είχαν πλήρη επίγνωση της απόλυτης αναγκαιότητας της στοχοθεσίας τους.

Η νικηφόρα αυτή προσπάθεια δημιούργησε μια ευφορία απόλυτα δικαιολογημένη. Επιτέλους, το πολιτικό σύστημα του 19ου αιώνα, η μεταπολεμική περίοδος, ο εμφύλιος και η μετεμφυλιακές συνθήκες αποτελούσαν αντικείμενο έρευνας και διδασκαλίας σε σημείο ώστε οι σημερινοί φοιτητές μας να είναι αδύνατον να διανοηθούν τί κατάσταση επικρατούσε σε αυτόν τον τομέα μέχρι πριν λίγα χρόνια.

Η καθιέρωση και αναγνώριση όμως αυτών των μαθημάτων δε σημαίνει ότι αποτελεί και το τέλος της προσπάθειας, την τελική ολοκλήρωση της στοχοθεσίας. Αντίθετα η επιτυχία του αγώνα για την ακαδημαϊκή και κοινωνική τους επιβολή και αναγνώριση μας αναγκάζει σήμερα να αναλύσουμε τα αποτελέσματα αυτής της επιτυχίας, να δούμε τη μέχρι τώρα εμπειρία της έρευνας και διδασκαλίας του ελληνικού πολιτικού συστήματος και να προχωρήσουμε παραπέρα, ώστε αυτή η κεφαλαιώδης προσπάθεια αυτογνωσίας της ελληνικής κοινωνίας να οδηγηθεί στην επιστημονική της ωριμανση.

Ποιό είναι το πρόβλημα; Πρόβλημα που αντιμετωπίζει όχι ειδικά η έρευνα και διδασκαλία του ελληνικού πολιτικού συστήματος, αλλά που σε αυτή την περίπτωση τείνει να δημιουργήσει κινδύνους και αδιέξοδα τα οποία θέτουν υπό αμφισβήτηση τα όσα έχουν επιτευχθεί.

Υπάρχει μια ιδιόρρυθμη αποσύνδεση. Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε την κατάσταση σήμερα ως εξής:

Υπάρχουν, ως γωστόν, μαθήματα, παραδόσεις που αναφέρονται στην πολιτική θεωρία, στην έννοια του πολιτικού, στις θεωρίες της δημοκρατίας, του κράτους, της εξουσίας κλπ. Αναλύσεις των έργων των κλασικών, αλλά και των σύγχρονων θεωρητικών των πολιτικών συστημάτων, του κοινωνικού συμβολαίου κλπ. Παράλληλα υπάρχουν μαθήματα που αναφέρονται στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, στο 19ο αιώνα, στο μεσοπόλεμο, στο διχασμό, στο Βενιζέλο, στον εμφύλιο, στην κρίση του '60 κλπ. Όμως ο τρόπος προσέγγισης της ελληνικής περίπτωσης παίρνει τη μορφή ιστορικο-περιγραφικής πρόσβασης. Αναλύεται το γεγονός ως άθροισμα ιστορικών γεγονότων, ως ιστορική συνέχεια συμβάντων, ως άθροισμα περιπτωσιακών αναλύσεων χωρίς σύστημα κατανόησης χωρίς τις θεωρητικές συνδέσεις που αποτελούν τη γνωσιολογική προϋπόθεση. Και όχι μόνον αυτό, χάνεται και η σύνδεση της ίδιας αυτής ιστορικο-περιγραφικής προσέγγισης, γιατί η παρουσίαση περιέχει ιστορικά και θεματολογικά κενά. Υπάρχει δηλαδή μια πληθώρα ευσυνειδήτα επεξεργασμένων εξειδικευμένων εργασιών-προσφορών προς το φοιτητή, από την οποία απουσιάζει η λογική της θεωρητικής τεκμηρίωσης της συνοχής των ειδικών θεμάτων. Απουσιάζει η θεωρία, η

δεσμευτικότητά της, η εσωτερική λογική της ανάλυσης.

Τι συμβαίνει δηλαδή; Ποιό πλαίσιο διαμορφώνεται;

Υπάρχει ζήτηση γνώσης. Αυτή η ζήτηση είναι όμως ακόμη *tabula rasa*, δεν έχει ειδική στοχοθεσία, ψάχνει. Αναζητά εκείνο το πλαίσιο που θα την καλύψει, το πλαίσιο που θα απαντήσει στην αναζήτησή της, στην περιέργειά της, στην ανάγκη συστηματικοποίησης, σύνθεσης, κατανόησης, ώστε η ζήτηση για γνώση να βρεί το στόχο της, να εκπληρώσει το λόγο της προσπάθειας.

Απέναντι σε αυτή τη ζήτηση υπάρχει η προσφορά. Τι μορφή έχει όμως αυτή η προσφορά; Είναι και αυτή κατακερματισμένη και αποσπασματική όπως η ζήτηση. Όμως η ζήτηση προσπαθεί να γνωρίσει τη σύνδεση, τη σύνθεση, την οργάνωση της γνώσης, ενώ η κατακερματισμένη προσφορά αναπαράγει αποσπασματικότητα και οδηγεί στη λεπτομερειακή επιμέρους πληροφόρηση και έτσι στη μη-γνώση. Αν είναι κανείς λίγο ωμός και ίσως και ελαφρά υπερβολικός, ώστε να παρουσιάσει παραστατικά το πρόβλημα, θα μπορούσε να περιγράψει την κατάσταση ως εξής: Ο φοιτητής (η ζήτηση) μπαίνει σε μια αγορά (ο χώρος της προσφοράς), όπου του προσφέρονται δεκάδες-ίσως και περισσότερα από όσα μπορεί να καταναλώσει- ενδιαφέροντα και εξειδικευμένα προϊόντα, από τα οποία παίρνει ό,τι θέλει, χωρίς σύστημα, χωρίς να γνωρίζει γιατί επιλέγει αυτό και όχι το άλλο, γιατί δεν του προσφέρεται ούτε η γνώση των κανόνων του εμπορίου, ούτε η γνώση της μορφής της παραγωγής των προϊόντων που καλείται να διαλέξει, ούτε οι κοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες διαμορφώνεται η προσφορά και η ζήτηση, οι προϋποθέσεις δηλαδή για τη συγκρότηση του περιεχομένου και της ιεραρχίας των αναγκών του. Αυτά μπορεί στην αγορά ή σε ένα σούπερ-μάρκετ να μην παίζουν ιδιαίτερο ρόλο για τον καταναλωτή, στο χώρο όμως του Πανεπιστημίου αποτελούν το περιεχόμενο της προσφοράς και συνθέτουν τη σχέση προσφορά-ζήτηση. Κατακερματισμός, αποσυνδεδεμένη προσφορά εξειδικευμένης γνώσης αποτυγχάνουν να οδηγήσουν στη σύνθεση, στην κατανόηση της λογικής συνοχής των πραγμάτων, συγκροτώντας έτσι τους όρους μιας επικίνδυνης υπανάπτυξης της γνώσης (φαινόμενο άλλωστε που κατεξοχήν καταδυναστεύει τη Μέση Εκπαίδευση και οδηγεί στη μαζική αντιγραφή, στην "απ'έξω μάθηση" και στην τραγελαφικότητα των πανελλαδικών εξετάσεων και του φροντιστηριακού κυκλώματος). Γιατί τελικά η διαφορά μεταξύ υπανάπτυξης και ανάπτυξης, όπως στην οικονομία και στην πολιτική είναι η σύνδεση, η παραγωγική σύνθεση των επιμέρους και όχι η διατήρηση θυλάκων ή η αδυναμία σύνδεσης πυρήνων. Η σύνδεση των επιμέρους και η γνωσιοθεωρητική σύνθεση αποτελούν το στόχο που δυστυχώς δεν επιτυγχάνεται ή επιτυγχάνεται σε απελπιστικά χαμηλό βαθμό, χάρη κυρίως στο μάθη συγκεκριμένων ατόμων.

Ο λόγος είναι αυτός που ήδη περιέγραψα. Αποσπασματική προσφορά και διαχωρισμός της θεωρίας, της θεωρητικής γνώσης από το συγκεκριμένο αντικείμενο της ελληνικής πολιτικής. Έχουμε μαθήματα θεωρίας και μαθήματα ελληνικού πολιτικού συστήματος. Ο φοιτητής είναι δέκτης και των δύο αλλά δεν τα συνδέει, δε μπορεί να τα συνδέσει. Δε γίνεται η οργάνωση περιοχών της γνώσης με τρόπο ώστε να αντιληφθεί ο δέκτης ότι είναι *sine qua non* προϋπόθεση η θεωρητική ανάλυση του εμπειρικού υλικού, ότι δεν υπάρχει χρήσιμο, παραγωγικό εμπειρικό υλικό χωρίς θεωρητική υποδομή, ότι η εμπειρία

δεν υφίσταται χωρίς θεωρητικές προϋποθέσεις, ότι αυτοαναιρείται όταν δεν έχει επίγνωση των θεωρητικών δεσμεύσεων στις οποίες αναγκαστικά υπάγεται, ότι τελικά μόνο η θεωρία εντάσσει την εμπειρία στο πεδίο της γνώσης, εφόσον αυτή μόνο ανασυνθέτει γνωσιοθεωρητικά τα εμπειρικά φαινόμενα - στοιχεία ώστε να αποκτήσουν νοηματική συνοχή, νοηματική ύπαρξη.

Για παράδειγμα, αναλύονται και παρουσιάζονται οι θεωρίες του κοινωνικού συμβολαίου, αλλά δεν αποτελούν αυτές πλαίσιο ανάλυσης του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα, ούτε και ως πλαίσιο σταθερών αναφορών για μια ουσιαστική συγκριτική πολιτική ανάλυση. Έτσι αξίες ή κανονικότητες παραμένουν άγνωστες ως υπόβαθρο λειτουργικότητας αποτρέποντας την κατανόηση επεξηγηματικών όρων και κωδίκων επικοινωνίας. Δεν αποτελεί αυτό διαδικασία αυτοποίησης της θεωρίας (Luhmann) και αδιαφορία της για την πραγματικότητα, αλλά για την αναπαραγωγή δύο αποξενωμένων και αποσυνδεδεμένων στεγανών χώρων. Ένα ακόμη αρνητικό παρεπόμενο αυτής της κατάστασης είναι ότι έτσι ενισχύεται ο επιστημονικός επαρχιωτισμός, ο εθνοκεντρισμός και η επιφανειακά ομφαλοσκόπηση που καταλήγει πάντοτε στην πανηγυρική πιστοποίηση των "ανάδελφων" ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής περίπτωσης. Γιατί τελικά ο φοιτητής αποκομίζει την εντύπωση, ότι όλα αυτά που μαθαίνει ότι ισχύουν στα θεωρητικά μοντέλα και τα οποία επεξηγούν φαινόμενα ή κωδικοποιούν διαδικασίες σε άλλους κοινωνικούς σχηματισμούς, δεν έχουν ισχύ για το ελληνικό πολιτικό σύστημα. Έτσι η Ελλάδα παραμένει κάτι άλλο, κάτι που είναι ουσιαστικά αδύνατον να αποτελεί περιεχόμενο της γνώσης, εφόσον σε τελευταία ανάλυση συγκροτείται ως συρραφή ασύνδετων στοιχείων και γεγονότων.

Πιστεύω, ότι ήδη αυτή η κατάσταση έχει αρχίσει να γίνεται αντιληπτή και η προσπάθεια για μια συνθετική, κριτική γνώση, για την οργανική σύνδεση των στοιχείων, για τη σύνδεση θεωρίας και συγκεκριμένης παρατήρησης ώστε να επιτευχθεί η γνωσιοθεωρητική και νοηματική ανασύνθεση της πραγματικότητας έχει αρχίσει να γίνεται.

Ομως υπάρχει ακόμη πολύς δρόμος μπροστά μας και εκεί πρέπει να ρίξουμε το βάρος της προσπάθειάς μας, αν δε θέλουμε μια ιστορικά πετυχημένη προσπάθεια να μεταβληθεί σε ένα χώρο όπου παρουσιάζονται ασυνάρτητες ή χρονολογικά συνδεδεμένες πληροφορίες ως πλαίσιο αναπαραγωγής επιστημονικής υπανάπτυξης.